

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN MİSKİNLER TEKKESİ ROMANINDA DİLENCİLİK ALGISI*

*Adem GÜRBÜZ***

ÖZET

Reşat Nuri Güntekin, “Miskinler Tekkesi” romanında toplumsal bir gerçeklik olan dilencilik izleğini farklı bir bakış açısıyla ele almıştır. Kahraman anlatıcıyla ve hatıra tarzında kaleme alınan eser okuyucuya bir dilencinin yaşamı algılayışını, nasıl dilendiğini, ne şartlar sonucunda dilenmek zorunda kaldığını aktarmaya çalışır. Yazar, zavallı ve çaresiz bir konumdayken isteği dışında kendisine verilen ilk sadakadan sonra dilenme işini bir alışkanlık haline getirerek dilenciligi kendisine meslek edinir. Zamanla kahramanımız dilencilik sanatını öğrenmeye başlayacak, sükûtun, sessizliğin dilencilikte en büyük silah olduğunu, boynunda redingotuyla emekli ve zavallı duruma düşmesine rağmen sükûnetini koruyan bir ihtiyarın müthiş cazibesini fark edecektir. Bu bir nevi “soyaçekim”dir. Padişah dilencisi bir dedenin torunu olan roman kahramanı istemeden de olsa, şartların zorlamasıyla da olsa dilencilik yapmaya başlamıştır. Ve bu işi genlerinden gelen bir güçle profesyonel bir şekilde yapmaktadır.

Bu çalışma “Miskinler Tekkesi” romanında Reşat Nuri Güntekin’in okuyucuya sunduğu dilencilik algısını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Dilencilğin ne olduğu, neler gerektirdiği, üstünlükleri ve eksiklikleri çalışmamızda tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmada miskinlik izleksel olarak ele alınacaktır. Yine çalışmamızda Reşat Nuri Güntekin’in işaret ettiği modern dilencilik üzerinde durulacaktır. Mal, makam ve mevki için insanların önünde eğilip bükülen, kişiliğinden ödün veren veya âdeta bir kişiliği olmayan, kişiliği karşısındakinin makam ve mevkisine göre değişkenlik gösteren modern dilenciler üzerinde de durulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Miskinler Tekkesi, Dilencilik, Algi

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Dicle Üni. Ziya Gökalp Eğitim Fak. Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: adem.gurbuz@hotmail.com

**AN ANALYSIS ON THE THEME OF PANHANDLING IN THE
NOVEL CALLED MİSKİNLER TEKKESİ (THE DEN OF THE
WRETCHED) BY REŞAT NURİ GÜNTEKİN**

ABSTRACT

In this novel called “Misikinler Tekkesi” (meaning, The Den of the Wretched), Reşat Nuri Güntekin holds a distinctive approach to the theme of panhandling. Through a heroic narration and with a diary-style portrayal, the novel revolves around the interesting life of a beggar along with his perspective into the life, how he carries out his job, and the conditions that have made him into this work. The beggar becomes habituated to begging upon the unintentional handout he receives during his pitiful and desperate situation, and takes up this career thereafter. Over time, he hones his panhandling skills, also realising that silence and placidity are the greatest weapons in this career and that his appearance of a retired senior citizen dressed in a frock coat and keeping silent despite characterizing a pitiable person disseminates an outstanding charm. The writer states that this situation has a hereditary reason. His grandfather once worked as the beggar of the then Padishah (former Turkish Sultan), and thus he feels somehow compelled into this job. Accordingly, he tries his best to perform his job professionally through the vigour emerging from his genes.

This study is aimed to analyse the theme of panhandling that is conveyed to the readers in the novel called “Misikinler Tekkesi” by Reşat Nuri Güntekin. Through this study, the analysis will focus on what panhandling means along with its requirements, benefits, and drawbacks. The theme of panhandling will be examined with special references to its topic-based features. Additionally, special attention will be paid to what is called ‘modern panhandling’ by Reşat Nuri Güntekin. By that he refers to the attitudes exerted by the people who genuflect to other people in order to gain financial profit or promotion, and also the ones who renounce their personalities or even those who do not have a decent character or has a personality which is strictly dependent on the person’s position and rank.

Key Words: Reşat Nuri Güntekin, Misikinler Tekkesi, The Convent of the Wretched Panhandling, Theme

GİRİŞ

Arapça kökenli olan miskin sözcüğü “çok uyuşuk olan kimse, hoş görülemeyecek durumlar karşısında tepki göstermeyen (kimse), cüzzam hastalığına tutulmuş olan (kimse)”¹ manalarına gelmektedir. Arapçada “aciz, zavallı, beceriksiz, hareketsiz (adam)”² manalarını ifade eder. Tasavvufta ise “kendisinde hiçbir varlık tanımayan, mahviyet sahibi derviş”³ manalarına gelmektedir. Yazar, eserinde miskin sözcüğünü çok uyuşuk olan kimse, zavallı anlamında kullanmakla beraber kelimenin anlamını genişleterek kelimeyi dilenci manasında kullanmıştır.

¹ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.1402

² Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2007, s.653

³ Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2001, s.251

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014*

İncelemeye tabi tuttuğumuz romanın adı olan “Miskinler Tekkesi” kavramı ise Osmanlı döneminden beri kullanılan bir tabirdir. “Osmanlı kültüründe “Miskinler Tekkesi” tabiri ile cüzzam hastalığına yakalanmış kişiler için şehir dışına yapılmış mekânlar kastedilirdi. Cüzzam hastalığına da “miskin hastalığı” denirdi.”⁴

Dilenci ve dilencilik toplumsal hayatımızın tartışılmaz gerçeklerindedir. Hemen hemen her toplumda bu sınıfa giren, geçimini veya yaşamını bu şekilde sürdüren insanlar vardır. Burada ayırt edilmesi gereken mühim noktalardan birisi dilenen kişinin gerçekten muhtaç olup olmadığı mevzusudur. O zaman gerçek dilencinin kim olduğunu tespit etmemiz gerekmektedir. Gerçek dilenci şu şekilde tanımlanmıştır:

“Toplumda genel kabul gören ölçütler dâhilinde yaşamını sürdürebilmek için sahip olması gereken ekonomik imkânlarla, kendisinden veya toplumsal şartlardan kaynaklanan olumsuzluklar nedeniyle sahip olamadığı için veya aslında yoksul olmadığı halde kendisini yoksul göstererek ihtiyaç hissettiklerini elde edebilmek için, imkân sahibi olanlardan söz, yazı veya davranışlarla para veya eşya isteyen kimsedir. Dilenci, isteğinin gerçekleşmesi için, istekte bulunduğu kişinin vicdanına, duygularına hitap eden sözler kullanır veya tavırlar sergiler.”⁵

Günümüz Türkiye’inde ise dilencilerin çoğunluğu bu işi muhtaç olmaktan çok, bir meslek olarak görmektedirler. Hatta görsel ve yazılı medyada gördüğümüz kadarıyla her dilencinin kendine ait bir dilenme noktası veya mekânı bile bulunmaktadır. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda da bunlar tespit edilmiştir. Celalettin Vatandaş “Dilenciler ve Dilencilik” adlı araştırmasında dilenme mekânlarını “1- Sokak ve caddeler, cami önleri ve mezarlıklar.2- Tren istasyonları, otogarlar ve otobüsler.3- Evler ve işyerleri: 4- Üst veya Alt geçitler”⁶ olmak üzere 4 grupta tespit etmiştir. Buradan da dilencilik kendine göre belli mekânları bulunduğu görülmektedir.

Türk edebiyatında tematik olarak dilencilik işlendiği en önemli eserlerden birisi Reşat Nuri Güntekin’in “Miskinler Tekkesi” adlı romanıdır. “Miskinler Tekkesi’nde kökleri Padişah II. Mahmut devrine kadar uzanan Kocabaş ailesinin son ferdinin dilencilik meslek edinmesi anlatılmaktadır.”⁷ Eser zaman olarak Osmanlı’nın son dönemleri ile Cumhuriyet döneminin ilk dönemlerini kapsar. Bu zaman dilimi ülkenin en sancılı dönemlerindedir. Bundan dolayı kahramanın “doğduğu paşa konağından dilencilik doğru düşüşünde savaşın ve savaşla sarsılan toplum düzeninin de tesiri vardır”.⁸ Yazar eser boyunca kahramanın adını kullanmaz. Yazar için isimden çok kahramanın üstlendiği karakter ve kimlik ön plandadır. “Padişahın ekmek kırıntılarının kat kat işlemeli bohça ve sedef kutularda saklandığı bir ortamda, padişah dilencisi bir dedenin torunu olan ve hem Meşrutiyet hem Cumhuriyet dönemlerinde yaşayan roman kahramanı, bir çeşit soyaçekimle, dilencilik meslek edinmiştir (kapak)”⁹. Çocukken kendisine sataşan çocukları dövecek gücü varken sırf tembelliğinden arkadaşlarına yalvararak onlara istediğini yaptıran, yine ağaca çıkıp meyve toplamak kendisine zahmet geldiğinden arkadaşlarına yalvararak onları ağaçlara tırmandıran roman kahramanının genlerinde bir yalvarma geleneği vardır. Bu gelenek dedesi

⁴ Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yayınları, 1997, s.512

⁵ Munzer, Stephan R., “Beggars of God”, Journal of Religious Ethics, Summer 1999, Vol. 27 Issue 2, p305, 26p. den akt: Celalettin VATANDAŞ, Toplumsal Bir Değer Olarak Yardımlaşma Ve Dilenciler, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003; 5(1) s.151 (149-160)

⁶ Celalettin Vatandaş, Dilenciler ve Dilencilik, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2002;4(1) s.178 (170-183)

⁷ <http://www.edebistan.com/index.php/lutfibergen/miskinler-tekkesi-2/2011/06/>

⁸ Nebahat YUSOĞLU, Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Savaş Teması, TÜBAR-XXX-/2011-Güz/ s.366 (361-375)

⁹ Reşat Nuri Güntekin, Miskinler Tekkesi, İnkılâp Kitabevi, 1999. (kapak)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Kocabaş Kazasker Şemsettin Molla'dan kahramanımıza kadar intikal etmiştir. Reşat Nuri Güntekin eserinde zaman zaman kahramanın dedesine vurgu yaparak kahramanın koca kafası dolayısıyla dedesine çektiğini hissettirir.

Dedesinin Padişah sofralarından topladığı ekmek kırıntıları, bereket getirsin diye nesilden nesile bırakılmıştır. Çocukken tembellikten kaynaklanan bu yalvararak başkalarına isteklerini yaptırma davranışı, askerlikte bir kolunu kaybettikten sonra dönüşte İzmir'de sefil halinden dolayı kendi isteği dışında aldığı ilk sadakadan sonra alışkanlık haline gelmeye başlar. İsteği dışında aldığı bu ilk sadakadan sonra kahramanımız bu işi âdeta bir meslek haline getirerek geçimini dilencilikle sürdürmeye başlar. Zamanla dilencilikten çok paralar kazanmaya başlar. O kadar ki kahramanımız İstanbul'a göç ettikten sonra memur olan arkadaşı Talat'a borç para verir. Hatta evlatlığını özel bir okula gönderebilir ve bir konak satın alarak yaşamını sürdürür. Belli bir yaştan sonra ise dilencilik mesleğinden emekli olarak biriktirdiği paralarla bir tütüncü dükkânı bile açacaktır. Buradan dilencilüğün bol kazançlı bir meslek olarak algılandığını tespit etmemiz mümkündür. Dilencilüğün İslami literatürdeki yeri ise bunun tam zıddıdır. İslamiyet'e göre "bir günlük yiyeceği bulunan kimsenin dilenmesi haramdır"¹⁰. "Alan elin veren elden üstün tutulduğu" dinimiz anlayışının zıddına olarak eserdeki dilenci bu işi bir meslek olarak görmüş ve mal biriktirmiştir.

Bu çalışma "Miskinler Tekkesi" romanında Reşat Nuri Güntekin'in okuyucuya sunduğu dilencilik algısını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Dilencilüğün ne olduğu, neler gerektirdiği, üstünlükleri ve eksiklikleri çalışmamızda tespit edilmeye çalışılacaktır. Yine çalışmamızda Reşat Nuri Güntekin'in işaret ettiği modern dilencilik üzerinde durulacaktır. Mal, makam ve mevki için insanların önünde eğilip bükülen, kişiliğinden ödün veren modern dilenciler üzerinde de durulmaya çalışılacaktır

1. Dilencilik-Tembellik İlişkisi

Reşat Nuri Güntekin'in eserinde çizdiği kahraman tipi oldukça tembel bir karakterdir. "Çocukluğundan itibaren onda bir mizaç olarak görünen miskinlik baskısı, ileriki yaşamında kynik (sinik) bir kişilik olmasını etkiler."¹¹ Roman kahramanındaki tembellik o kadar ileriye varır ki kahraman kendi ihtiyaçlarını bile başkalarına gördürmenin yollarını aramaya başlar. Ağaçtan meyve yemek istediğinde zahmet edip ağaca tırmanmak yerine, diğer çocukları ikna ederek, zaman zaman yalvararak, zaman zaman çocukların mertlik damarlarını okşayarak isteklerini yerine getirir.

"Gözünüzün önüne getirin. Bahar bütün saltanatıyla gelmiş, ağaçlar pıtrak gibi kiraz dökmüş. Yalnız, ne yazık ki kudret, onları kırmızı gelincikler gibi ayaklarımızın altında yetiştirmiyor... Hepsi hava kuşları gibi elimizin erişemeyeceği boşluklar içinde sallanıyorlar... Yanlarına varmak için bir sürü tehlikeyi göze alarak ağaçlara tırmanmayı mertlik damarlarını okşamayı bilirsen onlar, ağacı takımıyla senin ayaklarına indirirler. Kirazlardan sonra canım bir araba sefası isterse, açılır-kapanır iskemlemi katlayıp bir köşeye bırakarak bahçıvanın tek tekerlekli çekçek arabasına kurulus, bir eski zaman kralı saltanatıyla kendimi tabama çektirirdim. Hep aynı tatlı dil, güler yüz sayesinde..." (a.g.e. s.7)

Bu tembelliğin roman kahramanında dilencilüğün ilk tohumlarını oluşturduğu tespitini yapmamız yerinde olacaktır. Kendisine sataşan çocukları dövecek gücü varken bunu yapmaktan bile erinen kahramanımız "hangisini istesem evelellah, ayağımın altına alır evire çevire tepeleyebilirdim. Fakat bunun için yerinden kalkmak, koşmak, toz toprak içinde yuvarlanmak gibi bir sürü lüzumsuz hareket yapmak lazımdı. Ancak değer mi?" (a.g.e. s.7) diyecek kadar tembel bir

¹⁰ <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1222>

¹¹ M. Fatih Kanter, Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı Ve İzlek, Yayınlanmamış Doktora Tezi, , Elazığ, 2008, s. 427

tiptir. Bu tembellik ileride kahramanımızın yaşam karşısında kolayı seçerek çalışmak yerine dilenmeyi seçmesinde önemli etkenlerden birisidir. Her ne kadar kahramanımız harp sonrası kolu kırıldıktan sonra ilk sadakasını almaya başlamışsa da, her kolu kırılan kişinin dilenciligi seçmeyeceği aşikârdır.

2. Dilencilikte Soyaçekim

Eserde dilencilğin kahramanımıza dedesinin bir mirası olduğu algısı mevcuttur. Padişah dilencisi bir dedenin torunu olan kahramanımıza göre dilencilik kendi genlerinde mevcuttur. Bu olgu kendisine nesilden nesile devrederek gelen bir mirastır. Padişah huzurunda yaltaklanarak kaptıkları “sadaka-i şahane”lerle geçimlerini sürdüren bir neslin son temsilcisi ise kahramanımızdır.

“Demek ki, sadaka benim mayamdadır. Kocabaşlar ailesinin hamuru onunla yoğrulmuştur ve şanlı dedelerimdeki Tanrı vergisinin ilerleye ilerleye bende tam kemal mertebesini bulmuş olmasına şaşmamak lazımdır... Dedem başta Allah’a, peygambere ve teşrifat sırasıyla ashaba yalvarır. Arkasından padişahlar, vezirler gelir.” (a.g.e. s.10)

Kahramanın dilencilikle tanışması çocukluğundaki dilencilik oyunlarına kadar vardırılabilir. Genlerinden gelen bir kabiliyetle kahramanımız dilencileri taklit ederek “göz kapaklarına sigara kâğıdı yapıştırarak kör, bir kolunu tersine çevrilmiş hırkasının içine saklayarak çolak, dolaptaki dedesinden kalma bastonları koltuk değneği gibi kullanarak topal olur.” (a.g.e. s.7) Ahmet Hâşim bu tür duygu sömürüsüyle yapılan dilenmenin ironisini şu şekilde betimler:

“Doğu estetiğine göre dilencinin gözü olmamalı; göz yerinde patlamış iki beyaz zar olacak ve onlardan parçalanmış yanaklara doğru sarkacak! Dilencinin ağız ve dişleri olmamalı: Ağız yerinde dipsiz bir uçurumun karanlıkları sırtacak ve dişler, etlere gelişigüzel saplanmış birtakım kemik parçaları olacak! El ve ayak yerinde demir çengeller şingirdayacak veyahut karışık tahtalar takırdayacak! Dilenci için kıyafet: Yazın onu buram buram terletecek yağlı, paramparça kalın bir hırka; siyah bir paçavra gömlek! Ağustos güneşi altında kan ter halinde, damla damla toprağa akmayan ve kış poyrazlarında donmak üzere olmayan bir dilenciye sadaka verilir mi hiç?”¹²

Roman kahramanı çocukken bir oyun olarak oynadığı dilencilğin farklı bir versiyonunu arkadaşı Talat’ın yardımıyla girdiği “Nur-i İrfan” yatılı mektebinde yaşar. Okulda kâtip ve yazı hocalığı yapan kahraman umumi harp başladıktan sonra “okuldaki şehit çocuklarına yardım” kisvesi altında esnaftan ve halktan para toplamaya başlar. Kahramanın ilk ciddi dilencilik talimi bu para toplamalar esnasında başlar.

Roman kahramanı umumi savaş sonrasında bir kolu kırık bir şekilde cepheden döndüğünde gerçekten dilenmeye başlamak zorunda kalır. Savaş sonrasında kahramanımız sersefil bir vaziyete düşmüştür. Bir zaman kendisini kımıldatamayacak kadar hasta bir vaziyette hastanede kaldıktan sonra ancak ayakta durabilecek vaziyete gelir. Biraz ayaklanınca ufak tefek gezintiler yapmaya başlar. Daha sonra İzmir sokaklarında aciz ve zavallı bir şekilde günlerce gezinir. Bu gezinmelerin biri esnasında yaşlı bir kadın kendisine iki çil para verir ve oradan uzaklaşır. Kahramanımız bir müddet sonra bunun kendisine verilmiş bir sadaka olduğunu fark eder. Roman kahramanı bu duyguyu şu şekilde betimler: “İlk resmi sadaka, ilk resmi müşterimin elinden o gün ilk defa avucuma düşüyordu. O, vermekten, ben almaktan utanıyor, bir ayıp yapar gibi, o anda birbirimize bakmaktan çekiniyorduk” (a.g.e. s.49). Ve bu ilk sadakadan sonra kahramanımız dilencilği kendisine meslek edinir. Eski emekli kıyafeti ve sükûtuyla birçok kişinin ilgisini çeker. Kahraman

¹² Ahmet Hâşim, Üç Eser, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 203-204

kimseden direkt olarak, sözlü olarak sadaka istemez. O, davranışların ve sükûnun dilden daha iyi bir silah olduğunu keşfetmiştir. “O aslında hiçbir şey istemeksizin ister.” (a.g.e. s.126) Çünkü o istemediği için, halk onun istemekten çekinen gerçek bir ihtiyaç sahibi olduğunu düşünür, koşa koşa onu bulur ve hürmetle eline sadakasını bırakır.

3. Meslek ve Zanaat Olarak Dilencilik

Eserde dilencilik bir meslek, bir zanaat olarak görülmüştür. Mehmet Demirtaş, Osmanlı İmparatorluğunda dilencilik hangi gruplara ayrıldığını, hangi şartlarda dilenilebileceğini ve dilencilerin kayıt altına alındıklarını belirttiikten sonra “dilenciler esnaf olarak kabul edilirler ve bir loncaya bağlı bulunurlardı. Loncaya bağlı olmadığı halde dilenenler, nizama aykırı hareket etmiş olurlardı”¹³ diyerek dilencilik bir esnaf loncası olduğunu tespit eder.

Eser boyunca kahramanımız da dilencilikten bir iş ve meslek olarak bahseder. Dilencilerin de işe çıkma saatleri olduğu, âdeta bir mesai saatlerinin olduğu eserde gözler önüne serilir. İş olan her esnafın müşterisi olduğu gibi, dilencilerin de kendilerine göre bir müşteri kitlesi bulunmaktadır. Kahraman kendisine sürekli olarak sadaka veren kişileri temelli müşteriler olarak adlandırır ve müşteri kitlesini kaybetmemek için bazı formüller bulur:

“Nitekim İzmir’deki bazı temelli müşterilerim üzerindeki tesirimin gitgide zayıfladığını, onların beni alttan alta, bazı yeni çehrelerle aldatmaya başladıklarını dehşetle görüyordum... Bir semtte müşterilerinize usanç vermeye başladığını görünce izinizi kaybettirmek ve bir zaman sonra, bir eski hatıra tatlılığı ile geri dönerek muhabbeti bir müddet daha devam ettirmek pek mümkündür.” (a.g.e. s.83)

Ahmet Hâşim’in “Üç Eser” adlı yapıtında da dilencilik aynı bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Ahmet Hâşim, eserindeki dilencinin meslek algısını şu şekilde betimler:

“Yolumun üzerinde her sabah tesadüf ettiğim bir dilenci var. Bu zeki çehreli adam, yoklama defteri imzalamaya mahkûm bir kalem efendisi intizamıyla her gün, tam saat altıyı kırk geçe köşesine gelir ve tam saat ona kadar da bir tek söz söylemeksizin, sırf gözlerinin derin elemi ve edasının sessiz ifadesiyle gelip geçenleri avlar.”¹⁴

“Miskinler Tekkesi” romanında roman kahramanı mesleği olan dilencilikte oldukça ilerler. Mesleğin bütün inceliklerini kapmış, halkın duygularından nasıl yararlanacağını öğrenmiştir. Kendi ifadesiyle “birinci sınıf bir meslek adamı” olmuştur. Kahramanımız, evlatlığını okutmak için İzmir’den İstanbul’a taşındığı zaman mesleğine başlamak için acele etmez ve önce keşif yapar. “İstanbul sokakları benim gibi gerçekten birinci sınıf bir meslek adamına ilhamlar verecek kadar zengindi” (a.g.e. s.99) diyerek meslek fırsatlarını değerlendirir. İşini başka şehre taşıyan bir esnaf gibi bütün ayrıntıları, incelikleri gözden geçirir ve kahramanımız zamanla İstanbul’un en kıdemli dilencileri arasına girer.

Dilencilikte bu kadar başarılı olan roman kahramanını zamanla meslektaşları arasında kıskananlar olacaktır. “Şöhretin bir ikinci tehlikesi de meslektaşlar arasında uyandırdığı kıskançlıktır ve bu, politikada olduğu gibi, insanı ölüme kadar götürebilir. Dilencilerin böylelerine karşı korkunç ittifaklar yaptıkları ve akla gelmez iftiralarla kuyularını kazdıkları çok görülür.” (a.g.e. s.84) Kendisini usta manevralarla bu tuzaklardan kurtulmayı başarır. Dilenciler arasında âdeta bir derebeylik kuran Şeyh Abdu’nun elinden Mesule Bacı’yı zor kurtarır. Şeyh Abdu’nun mıntıkasında dilenen Mesule Bacı’yı, Şeyh ölümüne döver. Buradan dilenciler arasındaki meslek yapılanması hakkında bazı ipuçları elde edebiliriz.

¹³ Mehmet Demirtaş, Osmanlı Başkenti’nde Dilenciler ve Dilencilerin Toplum Hayatına Etkileri, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 2006, Sayı: 20 s.84 (81-104)

¹⁴ Ahmet Hâşim, Üç Eser, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 23

Roman kahramanına göre dilenmek bir meslek olmanın yanında bir sanattır. O dilenirken âdeta bir sanatkar gibi sanatını icra etmektedir. “Dairelerin birinden çıkıp ötekine girerek hem ısınıyor, hem sanatımı yapıyordum” (a.g.e. s.113) diyerek yaptığı işe verdiği ehemmiyeti vurgular. Hatta sanatçılar arasında derecelendirmeler bile yapar. “Bununla beraber, dairelerde benden çok usta sanatkârlara rastlamak her zaman mümkündür.” (a.g.e. s.113) diyerek dilenciler arasında başarı sıralaması yapar.

4. Dilencilik İncelikleri

Eserde dilenme yöntemleri ironik bir şekilde ele alınır. Dilencilerin müşteri potansiyelleri, müşteri aldatma yöntemleri, dilenme taktikleri hakkında bilgiler edinmekteyiz. Roman kahramanı temiz fakat eski kıyafeti, kırık eli, boynunda redingotuyla kendisine sefil duruma düşmüş bir emekli imajı vermiştir. Bu hal, herkesin başına gelebilecek bir durumdur. Bugün kimsenin eline bakmayan, çalışacak gücü olan kimseler, yarın zavallı duruma düşebileceklerdir. Ahmet Hâşim'e göre “Bu gibilerin dilenci avucuna sıkıştırdıkları her sadaka, yarın istemekten korktukları bir sadakanın sermayesi gibidir.”¹⁵ Ve bu korkuyu fark eden kahramanımız meslekte adım adım ilerleyecektir.

Roman kahramanı genlerinden gelen bir kabiliyetle dilencilikte uzmanlaşır ve âdeta dilencilik kitabını yazar. “Yalvarmasını, amma usul ve adabına göre yalvarmasını bilen insan için açılmayacak kapı, erilmeyecek mertebe yoktur” (a.g.e. s.6) diyerek yol yordam bilen bir dilencinin açamayacağı kapının olmayacağını ifade eder.

Roman kahramanının en önemli özelliklerinden biri de sükûtun tesirini keşfetmesidir. İnsanlara sırnaşarak zorla para koparmak yerine o, sükût silahına sarılarak insanların kendisini bulmasını bekler. İnsanlar böyle kişilere para vererek rahata ve huzura vardıklarını hissederler. Çünkü her insan verdiği sadakanın yerini bulmasını ister. Kahramanımız da insanların bu zaafını kullanarak dilenen sessiz ve zavallı bir dilenci rolüne bürünür.

“Mesleğin acemileri ve kabiliyetsizleri dilencilik yalvarıp yakarmaktan ibaret sanırlar. Benimki gibi bir sükûtun tesirini yalnız benim meslektaşlar arasında değil, cemiyetin daha yukarı tabakalarındaki dilenciler arasında da anlayan o kadar az, o kadar azdır ki... Hakikat şu ki, insanlar bir hayatın âlemini keşfetmekten zevk duyarlar. Saklamak istediğiniz bir elem veya ayıbı kendi incelikleriyle bulduklarını zannederler. Bütün mesele bu. Sokakta kaçmak ve utanmak suretiyle erkeği peşlerine takan kızlar gibi ben de âdeta bu çekingen sükûtumla müşterilerimi peşime takıyordum. Aşk gibi dilencilikte de kaçamı kovalıyorlar” (a.g.e. s.76).

Eserde dilencilik incelik ve yöntemleri üzerinde de değerlendirmeler yapılır. Mesleğin “küçük prensleri” olarak adlandırdığı küçük çocukların dilendirilmesi hakkında, roman kahramanının düşünceleri şu eksendedir:

“Şimdi, moda daha ziyade kıvrak ve sevimli çocuklardadır. Sahipleri onları tertemiz önlükler, işlemeli beyaz yakalar, boyalı potinlerle küçük mektep çocukları kıyafetine sokuyorlar; vapur, istasyon, gazino gibi yerlerde kalabalığın arasına salıvererek kenardan neticeyi seyrediyorlar. Küçük eliyle size şeker ikram eden, gülümseyerek yakanıza çiçek iğnelemeye uğraşan şipşirin bir çocuk! Ona verilecek para vücudundan irinler akan, ayakları dizkapağından kopmuş canlı çirkefe atılan paradan elbette büyük olacaktır.” (a.g.e. s.121)

¹⁵ Ahmet Hâşim, Üç Eser, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 23

5. Dilencilik'in Asaleti ve Modern Dilencilik'e Tercih Edilirliği

Romadaki en önemli farklılıklardan biri de dilencilik'in asil bir meslek olarak lanse edilmesidir. Roman kahramanları arasında ahlaki duruşu en sağlam kişi dilencilik yapan kahramanımızdır. “Baştan o kadar hırçın, sinik ve zalim olan roman kahramanı, babasız bir çocuğu evlat edinince birdenbire değişir, dilencilik'inden utanır. İnsanlıkla arasındaki mesafeyi ölçmeye başlar ve ancak çocuğu yatılı mektebe verince rahat eder.”¹⁶ Roman kahramanı, dilenci olmasına rağmen kalbi sevgiyle doludur. Evlatlığı İsmail'i, kalfa Mesule Bacı'yı hanesine alır. Arkadaşı Talat'a yardım eder. Yaşadığı mahallede (Tamaşalık'ta) birçok kişiye faydası dokunmuştur.

Roman kahramanı bir dürüstlük abidesidir, kimsenin önünde yaltaklanmaz, özü sözü aynı olan bir kişiliğe sahiptir. Ona göre başkalarının önünde makam ve mevki için eğilip bükülmekten, bir memurluk için başkalarına kul köle olmaktansa dilenmek çok daha şerefli bir meslektir. “Talat gibi zille çağrılmaktan”, hor görülmekten, bir it gibi getirilip götürülmektense kimseden emir almadan, sükût içinde dilenmek çok daha asil bir davranıştır.

Bu düşüncesiyle roman kahramanı toplumsal bir hiciv yapmaktadır. Bugün toplumumuzda önemli konumda olan kimselerin çoğu, kendisinden bir üst makamda olan kişiye karşı yaltaklanmaktadır. Bu, artık neredeyse toplum tarafından kanıksanmış bir durumdur. Toplum, bunu bilmesine rağmen o kimselerin değeri düşmez. Fakat toplum nezdinde, dilenen bir kişi insanların kanını emen bir amiptir. Kahraman toplumun bu yönünü eleştirerek dilencilerin aslında şerefli ve asil insanlar olduğunu; çünkü toplum önünde dilendiklerini, kimsenin arkasından iş çevirmediklerini ifade eder. Hâlbuki önemli konumdaki insanlar devleti çok büyük zararlara uğratarak zimmelerine para geçirebilirler ve bu, toplumda artık kanıksanmış bir durumdur. Yolsuzluk yapan kişiye hiç kimse dilenci muamelesi yapmaz. Bunu kahramanımız, evlatlığı İsmail'in bakış açısından okuyucuya yansıtır. Evlatlığı, kahramanımızı dilencilik yaptığı için ilk zamanlar beğenmez ve ondan utanır. Kahramanımız da bu konudan dem vurarak “Bir dolandırıcı, memleket satan rütbeli adamlardan biri olsam İsmail beni affedecektir. Fakat ben olarak asla” (a.g.e. s.96) diyerek evladının memleketi satan bir adamı affedebileceğini; fakat zavallı, âdi bir dilenciye affedemeyeceğini belirtir. Fakat roman karakterleri arasında ahlaki duruşu en sağlam, dürüst kişi yine kahramanımızdır.

“Öyle ki, Dilenci Kocabaş, bunca tiptemenin içinde yalan söylemeyen, ahlâksızlık yapmayan bir portre çiziyor. Üstelik kazancını “tekke kültürü” içinde geçerli olan bir zihniyetle üleşiyor. Evlatlığı olan İsmail'in bakımı ve eğitimini karşılıksız temin etmektedir. Mesule Bacı'nın iâşesi de Dilenci'nin elindedir. Meslek sahibi arkadaşı Talat hem geçinememekte ve hem de doğru sözlülük erdemiyile davranmamaktadır. Toplumun kokuştugu da ortadadır”¹⁷.

Roman kahramanı (protagonist) bürokrasideki kokuşmuşluğu, yaltakçılığı gördükçe dilencilik'in ne kadar temiz ve zararsız bir şey olduğunu anlar. “Birçoklarını dinlerken bizimkilerin sokakta avuç açışlarını ne kadar temiz, asil ve namuslu buluyorum” (a.g.e. s.111) diyen kahraman, asıl dilencinin amirinden bir aferin bekleyen memur, vekilden bir taltif bekleyen müdür olduğunu düşünür. Roman kahramanı şahit olduğu bir yaltaklığı ve bunun derecesini yaşadığı bir örnekle şu şekilde izah eder ve en büyük dilencinin hatta dilencilerin pirinin bu şekilde davranan kişiler olduğunu söyler:

“Anlaşıldığına göre vekil bir iltifat eseri olarak onu kapıya kadar getirmişti. Oda teşekkür etmek için birdirbir oynamaya hazırlanır gibi bir vaziyette öne eğilmiş, başını

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 460

¹⁷ <http://www.edebistan.com/index.php/lutfibergeren/miskinler-tekkesi-2/2011/06/>

kollarını öne sarkıtmış, durmadan eğilip kalkıyordu. Geri geri yürürken ayağı kapı eşiğine takılarak sendeledi; bereket versin odacılar, kalçalarına yapışarak düşmesine mani oldular. Ben, bu manzarayı bir merdiven basamağı üzerinde seyretmekteydim. Adamcağızın kendisine bakan kalabalığı görünce fena halde bozulacağını sanıyordum. Fakat korktuğum olmadı. Çünkü bunun için kalabalığı görmek lazımdı. Hâlbuki o, Sina dağında Tanrı ile konuşmuş Musa gibi nurlar içinde yürüyordu. Kendisine bakanları görmedi. Gözler kamaşmış, ağız ve burun delikleri bir ibadet istiğrakı ile genişlemiş, hala işitmekte devam ettiği güzel sözlere gülümseyerek ağır ağır aramızdan geçti; kundurasının burnunu bu sefer de kendi kapı eşiğine takarak heykel vücuduyla, bir kere daha zıpladıktan sonra odasına girdi. Kendi kendime, “Hay Allah” dedim, “meğer bizim tekkemiz de, pirimiz de buradaymış!” (a.g.e. s.115)

Romanın sonunda kahraman yine bir mesaj verecektir. Toplumda dilenmenin insanların makamına göz dikmekten, devleti dolandırmaktan, birileri önünde eğilip bükülmekten çok daha uygun bir davranış olduğu mesajını verir. Önceleri babasından utanan İsmail, Avrupa'dan mimar olarak yurda eşiyile birlikte döner. Eşine babasının elini öptürür ve “gelinin” diyerek tanıtır. İsmail eşine babasını anlatırken artık babasından utanmadığını; çünkü mal, makam, mevki için insanların neler yaptıklarını gördükten sonra artık babasıyla gurur duyduğunu ifade eder.

“Benim babamı hor gördüğüm zamanlar oldu, dedi. Fakat mevki, şeref, para itibariyle hiçbir eksiki olmayan birçok kibar insanların, hatta büyük insanların ufak bir geçim sıkıntısına düştükleri, kendilerinde olandan daha fazlasına göz diktikleri başkalarının otomobilini, mevkiini kıskandıkları zaman gözlerini belerterek “Açız!” diye ağladıklarını gördükten sonra.” (a.g.e. s.208)

SONUÇ

İncelemeye tabi tuttuğumuz Reşat Nuri Güntekin'in “Miskinler Tekkesi” romanı, Türk Edebiyatında dilencilik konusunu alan önemli eserlerden biridir. İncelememizde romana ismini de veren dilencilik (miskinlik) algısı ele alınmaya çalışılmıştır. “Kişinin geçmiş deneyimlerine, inançlarına, ihtiyaçlarına, dikkati etkileyen iç ve dış etkenlere bağlı”¹⁸olan dilencilik algısı, eserde kahraman anlatıcının gözüyle okuyucuya aktarılır. Eserde başlıklar halinde tespit ettiğimiz neticelerden birincisi dilencilik tembelliğinin bir sonucu olarak görülmesidir. Tembel bir karaktere sahip olan roman kahramanı çalışarak, alınının teriyle para kazanmak yerine; daha kolay olan dilencilik seçmiştir. Tespit ettiğimiz bir başka algı dilencilik genetik bir meslek olarak gösterilmesidir. Aileden gelen bir soyaçekimle kahramanımız, padişah dilencisi dedesinin yolunu takip ederek, genlerinden gelen bir kabiliyetle dilencilikte üstat haline gelmiştir.

Romanda tespit edilen başka bir algı da dilencilik bir meslek ve zanaat olarak gösterilmesidir. Romandaki dilencilerin, bir esnaf gibi dilendiği bir mekân ve işe çıkış saatleri vardır. Eserde dilenciler oldukça fazla kazanmakta, çevresindekilere âdeta bir emniyet sandığı (günümüzde banka) gibi borç veren dilenciler bile bulunmaktadır. Kahramanın ağzından dilencilik elindeki likiti gören okuyucuda, dilenen kişilere karşı bir güvensizlik oluşmaması mümkün değildir.

Son olarak eserde dilencilik, modern dilencilik olan bürokratik yaltakçılıktan, başkalarının önünde eğilip bükülerek makam mevki sahibi olmaktan asil ve üstün tutulmuştur. Yazara göre dilenciler kimseyi aldatmazken, bu tip modern dilenciler kendileri dâhil herkesi aldatmaktadır. Eserde böyle bir kokuşmuşluğa karşı dilencilik ve dilenmek yeğ tutulmuştur.

¹⁸Selçuk BUDAK, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2009, s.42

KAYNAKÇA

- BUDAK, Selçuk (2009), Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- CEBECİOĞLU, Ethem (1997), Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yayınları, İstanbul.
- DEMİRTAŞ, Mehmet (2006), Osmanlı Başkenti'nde Dilenciler ve Dilencilerin Toplum Hayatına Etkileri, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 20, s. 81-104
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2007), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1999), Miskinler Tekkesi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- KANTER, M. Fatih (2008), Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı Ve İzlek, Yayınlanmamış Doktora Tezi, , Elazığ.
- STEPHAN R, Munzer (1999), "Beggars of God", Journal of Religious Ethics, , Vol. 27 Issue 2, p305.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2011), Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ULUDAĞ, Süleyman (2001), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- VATANDAŞ, Celalettin (2002), Dilenciler ve Dilencilik, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Sayı: 4 (1), S: (170-183)
- VATANDAŞ, Celalettin (2003), Toplumsal Bir Değer Olarak Yardımlaşma Ve Dilenciler, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 5(1), S: (149-160)
- YUSOĞLU, Nebahat (2011), Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Savaş Teması, TÜBAR-XXX- /2011-Güz, S: (361-375)
- <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1222>
- <http://www.edebistan.com/index.php/lutfibergen/miskinler-tekkesi-2/2011/06/>